

tretira predočava čitaocu ratnu stvarnost u njenom najkompleksnijem pojavnom obliku koji nije predmet interesovanja ideologija koje teže pojednostavljenoj i politički upotrebnoj slici prošlosti. Izdiferencirani i u isto vrijeme široki pristup temi pokazuje da žrtva bez obzira na njenu etničku, vjersku pripadnost uvijek strada po istom principu, fašističke ideologije nalikuju jedna drugoj, a trenutni praktični i ideološki interesi i prioriteti politički snažne međunarodne javnosti uvijek su ispred njenih moralnih parola. Mimo zaraznih i rušilačkih ideologija koje se nameću kao sveprisutna stvarnost, pokazuje autor na velikom broju „muslimanskih“, „hrvatskih“ i „srpskih“

primjera, opstaju netaknuti moralni, jednostavni, ljudski mentalni sklopovi koji svojim djelovanjem razbijaju imaginarne crno-bijele kolektivne predodžbe o drugom. Antifašizam u tom smislu nije nacionalna, već univerzalno ljudska baština.

Na kraju knjige kao prilozi su donesene hronološkim redom Prijedorska, Sarajevska, Banjalučka, Bijeljinska, Tuzlanska, Mostarska i Zenička rezolucija. Šteta je što uz knjigu nije donesena i bibliografija koja bi veliki broj korištenih izvora učinila preglednijim ■

Sabina Veladžić

Boško Zuckerman, *Psihologija Holokausta. Protužidovska propaganda u NDH i Srbiji (1941-1945)*. Zagreb: Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj, 2011, 373 str.

*“Antiideologije iskorištavaju ljudski strah i mržnju usmjerenu prema grupama koje predstavljaju potencijalnu prijetnju, stvarnu ili izmišljenu”**. Oslanjajući se na ovu tezu, moguće je promatrati propagandu koja se u jednom povijesnom razdoblju vodila protiv Jevreja kao grupe. O antisemitskoj propagandi je u svijetu dosta pisano, ali je područje bivše Jugoslavije dugo ostalo u tami, jer se niko nije usudio čeprkati po osjetljivoj prošlosti, niti se to smatralo posebno interesantnim. Značajnu knjigu, prvu u Bosni i Hercegovini, napisao je dr. Fadil Ademović – *Novinstvo i ustaška propaganda u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj: štampa i radio u Bosni i Hercegovini, 1941-1945*. Usamljena je pojava knjige dr. Milana

Borkovića – *Kvislinška uprava u Srbiji 1941-1944*, u kojoj samo jedan mali dio nosi naslov *Štampa i propaganda Nedićeve vlade*. Zato ova knjiga Boška Zuckermana, koja predstavlja neznatno dorađenu njegovu doktorsku disertaciju, predstavlja izuzetan doprinos proučavanju Holokausta u Nezavisnoj državi Hrvatskoj i Nedićevoj Srbiji. Kako sam autor na početku knjige ističe: “Tema o kojoj govori ova knjiga do sada nije sustavno obrađena” jer je dosadašnja historiografija samo “po potrebi ekstrahirala protužidovske propagandne sadržaje koji, konzekventno tome, nisu sustavno i skrupulozno znanstveno istraženi.”

Iako čitalac očekuje da će se susresti samo sa propašću Kraljevine Jugoslavije i

* J. Fawkes, *Public Relations, Propaganda and the Psychology of Persuasion*. 2006, 270.-271.

psihološkim modelima protujevrejske propagande u NDH i Nedićevoj Srbiji (koji su, naravno, u najvećem dijelu preuzeti iz njemačkog modela), Zuckerman ide mnogo dalje od toga otkrivajući neka do sada zaista neistražena i nesistematizovana polja: židovsko "protuhrvatstvo", židovsko "protusrpstvo"; Židovi i narodnooslobodilački pokret, boljševizam, Sjedinjenje Američke Države, a onda nas iznenada odvodi u svijet i na polje svjetskog jevrejstva, cionizma i na pitanje Palestine. Tako se knjiga sa navedenim naslovom ograničava na *psihologiju Holokausta na prostoru NDH i Nedićeve Srbije u vrijeme Drugog svjetskog rata* i ne završava sa 1945. godinom i ne zadržava se samo na tome, već hrabro ulazi u koštac sa važnim pitanjima i odnosima unutar svjetskog jevrejstva i dotiče veoma osjetljivu temu cionističkog pokreta analizirajući tekstove u novinama sve do 1945. godine.

U propagandnim odjeljenjima nacističke mašinerije i novih fašističkih režima, kao što su bile NDH i Nedićeva Srbija, kreirane su poruke, usmjeravane i dozirane, vodeći računa o dinamici, razvoju i strategiji, kao i o stanju na bojištu i "konačnom rješavanju jevrejskog pitanja".

Nacističko opravdavanje Holokausta možda je najlakše uočiti iz teksta objavljenog u *Narodnim novinama*, Sarajevo, 26. juna 1941. godine: "Židovi šire lažne vijesti u svrhu uznemiravanja pučanstva, te svojim poznatim spekulativnim načinima smetaju i otežavaju opskrbu pučanstva. Zato se smatraju kolektivno odgovornim i prema tome će se proti njima postupiti i prema ti ih povrh kazneno-popravne odgovornosti u zatočenička zbirališta pod vedrim nebom". Samo dva mjeseca kasnije slijedi izjava Ante Pavelića u *Neue Ordnung*: "Što se tiče Židova, mogu vam izjaviti da će oni u najkraćem roku biti konačno likvidirani".

Već na samom početku rata putem plakata i proglasa, kao i propagandnih knjižica, režim se obraća građanima pozivajući ih na dojavu praznih i napuštenih stanova, na prijavljivanje svega sumnjivog i slično. Kasnije, putem plakata, uočava se nerazdvojjivost Jevreja i komunista i prijetnja čovječanstvu, čime se opravdavaju zločini protiv Jevreja tendenciozno ukazujući na njih kao na zlo koje treba iskorijeniti. Ovakav pristup koji je potkrijepljen i ukazivanjem da su Jevreji nosioci masonerije, prikazujući ih kao čudovišta, bio je najlakši put opravdanja fašističkih režima za primjenu Holokausta.

Po slovu i smislu tekstova, slika i ilustracija na plakatima u periodu od 1941. do 1943. godine Jevreji su krivi za sve. Nacistička propaganda posredstvom svih medija, a posebno plakata, za sve je optuživala Jevreje. Partizanski pokret otpora i Tito se tako usko vežu sa "Jevrejskom zavjerom" i Mošom Pijadom kao onim koji dirigira Titom i koji povlači sve konce. Besmislenost ovakve antisemitske propagande nije upitna, ali je ona pronašla put do širokih masa.

Propaganda je popularizirala zakonske pogromaško-genocidne akte, prenesene iz nacističkog zakonodavstva koji su se odnosili na Jevreje, Srbe, Rome i ostale. Holokaust na prostorima Bosne i Hercegovine nastavlja se kroz Zakonsku odredbu o rasnoj pripadnosti, Zakonsku odredbu o sprečavanju skrivanja jevrejskog ili židovskog imetka, Zakonsku odredbu o obaveznoj prijavi imetka Jevreja i jevrejskih preduzeća. Uvedeno je obavezno nošenje žutih traka za Jevreje, pod prijetnjom najtežih kazni propisano je davanje izjava o "rasnoj pripadnosti predaka".

Da bi brže riješila pitanje otpreme Jevreja u logore i njihovo obespravljanje, propaganda je utjecala na stanovništvo rušeći

stotine godina dobrosusjedskog suživota, prijateljavanja, poslovanja i saradnje. Bilo je to, definitivno, najteže učiniti, posebno u gradovima poput Sarajeva, gdje su odnosi između svih naroda bili u granicama visoke tolerancije i zajedničkog suživota, u kojem su Jevreji imali izuzetno povoljan status zahvaljujući svom ogromnom učesću u razvoju grada i njegove ekonomije, prosvjete, kulture i nauke. Zato je, vjerovatno, Sarajevo i bilo posebna meta nacističkog režima kroz institucije NDH. Tako "Sarajevski novi list" u broju od 30. juna 1941. godine objavljuje: "takovo stanje u Sarajevu činilo je Židovima najidealnije živovanje i Sarajevo je bilo židovski Eldorado (...) Neka sada židovska "gospoda" ispaštaju ono što su zaslužila, mi im ništa drugo ne želimo".

Antisemitska propaganda u periodu pred Drugi svjetski rat i u prvim godinama rata prikazuje bezumlje koje je kroz medije, štampu, plakate i drugi propagandni materijal bilo prisutno u javnosti zvanične ustaške i četničke politike u Nezavisnoj državi Hrvatskoj i Srbiji, a kojom se nastojalo opravdati deportiranje i pogubljenje Jevreja. Preko 60.000 Jevreja Hrvatske, Srbije, Slovenije, Makedonije i Bosne i Hercegovine (oko 80 posto od ukupnog broja)

stradalo je u brojnim koncentracionim logorima širom Evrope.

Psihologija Holokausta predstavlja opsežan rad, kako po dubini tako i po širini, i čak prevazilazi granice očekivanog. Čitalac treba biti svjestan koliko je autoru trebalo vremena da bi sakupio podatke koji su razbacani po raznim fondovima (često i neobilježenim) u arhivima, bibliotekama i muzejima od Zagreba, preko Beograda do Sarajeva. Ipak, najveća vrijednost, bez sumnje, ogleda se u tome što je on uspio proniknuti u srž samog načina na koji se provodila antisemitska propaganda na ovim prostorima.

Kako sam autor u epilogu kaže: "Predočena analiza reprezentativne protužidovske propagande u NDH i okupiranoj Srbiji u periodu 1945-1945. godine, omogućava donošenje zaključka o temeljnom principu koji pokreće cijeli protužidovski propagandni stroj: objavljivanje i stalno ponavljanje besramnih i najbezočnijih laži i njihovo ucjepljivanje u svijest običnog čovjeka, dovodi do toga da laži nakon određenog vremena izgledaju kao istina."

Tako je, zahvaljujući i ovoj knjizi, misterij o Jevrejima nadživio svoje nacističke tvorce ■

Eli Tauber